

Uporabniki in poizvedovanje po arhivskih podatkovnih zbirkah

ZDENKA SEMLIČ RAJH, Ph.D.

Archival councillor, Regional Archives Maribor, Glavni trg 7, SI-2000 Maribor

e-mail: zdenka.semlic@pokarh-mb.si

Users and Search in Archival Databases

ABSTRACT

Users searching for information in archival databases may rely only on themselves and on their experiences. They cannot rely on the help of archivist, as if they could if researching the traditional paper based finding aids. It is of course necessary to keep in mind that the search can be carried out only for data entered in the database. The first survey of users of archival information systems in Slovenia was presented in 2014. For the first time, in the archival profession in Slovenia and in the region, authors tried to introduce the basic concepts and theories in the field of user behaviour in information systems. The article presents the review of the literature relating to the user's behaviour and reports on the results of the analyses of online accessible database SIRAnet. It presents partial results of a broader research conducted within the preparation of the doctoral thesis dealing with the creation of authority records within archival databases.

Key words: use, users, information systems, archives, archival database, finding aids

Utenti e ricerca nei database archivistici

SINTESI

Gli utenti alla ricerca di informazioni nei database archivistici possono contare solo su se stessi e sulle loro esperienze. Essi non possono contare sull'aiuto di un archivista, come nella la ricerca tradizionale nel cartaceo basata strumenti di ricerca. Ovviamente è necessario tenere presente che la ricerca può essere effettuata solo per quei dati inseriti nel database. La prima indagine di utenti dei sistemi informativi archivistici in Slovenia è stato presentata nel 2014. Per la prima volta nella professione archivistica in Slovenia e nella regione, gli autori hanno cercato di introdurre i concetti di base e le teorie nel settore del comportamento degli utenti dei sistemi informatici. L'articolo presenta la letteratura relativa al comportamento dell'utente e le relazioni sui risultati delle analisi del database SIRAnet accessibile online. Essa presenta inoltre i risultati parziali di una ricerca più ampia condotta all'interno della preparazione della tesi di dottorato relativa alla creazione di record di autorità all'interno di banche dati d'archivio.

Parole chiave: uso, utenza, sistemi informatici, database archivistico, strumenti di ricerca

Uporabniki in poizvedovanje po arhivskih podatkovnih zbirkah

IZVLEČEK

Uporabniki, ki iščejo informacije v arhivskih podatkovnih zbirkah se lahko zanašajo le nase in svoje izkušnje. Ne morejo se zanašati na pomoč arhivista, kot bi se lahko, če bi informacije iskali v klasičnih informativnih pomagalih v arhivu. Seveda se je potrebno zavedati, da se iskanje lahko izvede le za podatke, ki so vneseni v bazo podatkov. Prva raziskava uporabnikov arhivskih informacijskih sistemov v Sloveniji je bila izvedena leta 2014. Prvič, so avtorji v arhivski stroki v Sloveniji in v regiji poskušali predstaviti osnovne pojme in teorije s področja vedenja uporabnikov v informacijskih sistemih. Članek podrobneje analizira do sedaj objavljeno literaturo s področja vedenja uporabnikov ter uporabniške študije. Prav tako pa poroča o rezultatih analize javno dostopne arhivske podatkovne zbirke SIRAnet. Pričujoč članek predstavlja delne rezultate raziskav, ki so bile izvedene v okviru priprave doktorske disertacije, ki se je ukvarjala s pripravo pravil oblikovanja normativnih zapisov v arhivskih podatkovnih zbirkah.

Ključne besede: uporaba, uporabniki, informacijski sistemi, arhivi, spletna podatkovna zbirka, informativna pomagala

1 Uvod

Arhiv in popisi arhivskega gradiva niso namenjeni sami sebi ali le arhivistom. Izdelujemo jih zato, da bodo koristni uporabnikom, med katere brez dvoma lahko prištevamo tudi arhiviste same, in ki bodo zadovoljili njihove informacijske potrebe. Pri tem mislimo na tiste informacijske potrebe, ki jih želijo zadovoljiti v arhivu oziroma z arhivskim gradivom, npr. s pridobitvijo izgubljenega gradbenega dovoljenja, podatkov o delovni dobi ali podatkov o ustanovitvi nekega lokalnega društva.

Kljub dejstvu, da se arhivi dnevno srečujejo z velikim številom uporabnikov, se do nedavnega niso pretirano ukvarjali z uporabniki. Še posebej to velja za Slovenijo, kjer resničnih uporabniških študij na tem področju skoraj ni izslediti.

V zadnjem času se je sicer pojavilo kar nekaj študij o specifičnih skupinah uporabnikov (*Duff in Johnson, 2002; 2003*), vendar so študije, ki bi temeljile na uporabnikih zelo redke, čeprav stroka že vrsto let opozarja na to problematiko (glej *Joyce, 1984; Maher, 1986; Cox, 1992*). Arhivi običajno zbirajo statistične podatke o številu uporabnikov, vrsti gradiva, ki ga uporabljajo, namenu uporabe itd., vendar le redko uporabljajo te podatke z namenom prepoznavanja uporabniških trendov ali omejitev uporabe (podrobneje glej *Lytte, 1980; Hinchey in McCausland, 1993*). Takšno zbiranje podatkov ne zagotavlja zanesljive osnove za resne raziskave o potrebah uporabnikov arhivskega gradiva. Praksa je pokazala, da ameriški arhivi zelo redko objavljajo rezultate takšnih uporabniško naravnanih raziskav, ki temeljijo na prej omenjenem zbiranju podatkov, lahko pa pri tem omenimo vsaj nekaj izjem. Prvi sta študiji *Yakel (2004)* in *Prom (2004)*, v katerih sta analizirala informativna pomagala, izdelana na osnovi EAD (*Encoded Archival Description*), tretja pa analiza informativnega pomagala osebnega fonda *Pepper*, ki sta jo pripravila *Altman in Nemmers (2001)*.

Tako obstoječe raziskave predstavljajo le rezultate dela tistih posameznih arhivistov, ki imajo dostop do neobjavljenih podatkov o uporabi arhivskega gradiva, znanje o samih uporabnikih arhivskega gradiva temelji bolj ali manj na interakciji med uporabniki in arhivisti pri uporabi klasičnega arhivskega gradiva. Vendar danes veliko uporabnikov arhivsko gradivo uporablja že preko spletnih strani ali spletno dostopnih arhivskih podatkovnih zbirk, in arhivistom v tem trenutku primanjkuje znanj o tem, kako se je spremenila uporaba arhivskega gradiva, ko se do njega dostopa v elektronskem okolju. Arhivisti vsekakor potrebujejo boljše poznavanje svojih uporabnikov, da bi lahko razumeli, kako različne skupine uporabnikov iščejo arhivsko gradivo v arhivih, in da bi lahko svoje arhivske informacijske sisteme prilagodili potrebam uporabnikov.

2 Dosedanje raziskave

Med prve arhiviste, ki so skušali razumeti in analizirati vedenje uporabnikov, spada *Richard Lytle*, ki je v svojem delu *Intellectual Access to Archives (1980)* zapisal, da je razlog, zakaj arhivisti pri študiju uporabnikov zaostajajo za bibliotekarji, v odporu do »tehniki družboslovnih in vedenjskih znanosti, še posebej tistih, ki se uporabljajo v knjižničnih in informacijskih službah« (*Lytte, 1980, str. 70*). Prav tako je ugotovil, da je izvajanje študij arhivskih uporabnikov, za razliko od knjižničnih, veliko težje, saj je njihove »raziskovalne potrebe veliko težje določiti; njihove potrebe so razpršene, uporabniki pa so neveščki artikulirati svoje informacijske potrebe« (*Lytte, 1980, str. 70*). Čeprav je bilo nato do konca devetdesetih let 20. st. izvedenih kar nekaj raziskav, ki so se nanašale na uporabnike v arhivih (*Joyce, 1984; Beattie, 1989; Gordon, 1992; Conway, 1994; Gagnon-Arguin, 1998*), je bilo teh v primerjavi s tistimi, s področja bibliotekarstva, zelo malo, večinoma pa so se ukvarjale z dvema najpogostejšima skupinama uporabnikov, ki so iskali gradivo v arhivih, in sicer zgodovinarji in rodoslovci.

Conway (1994) je med leti 1990-1991 izvedel obsežno raziskavo uporabnikov v takratnem Nacionalnem arhivu Združenih Držav Amerike (*National Archives of the United States*), ki je pokazala, da so uporabniki za vir informacij raje kot informativna pomagala uporabljali arhiviste. *Gordon (1992)* je prav tako ugotovila, da so se uporabniki pri svojem delu bolj zanašali na svoje pretekle izkušnje, arhiviste in sledi, ki so jih pridobili iz sekundarnih virov, kot pa na informativna pomagala, ki so predstavljala najmanj popularen način dostopanja do informacij.

Vse do sedaj izvedene študije (*Stevens, 1977; Bearman, 1989; Conway, 1994; Gagnon-Argun, 1998; Collins, 1998; Cole 1998; Duff in Johnson, 2001; Altman in Nemmers, 2001*) so pokazale, da različni tipi uporabnikov uporabljajo različne metode dostopa do informacij v arhivih in da uporabni-

ki pri svojih zahtevah za dostop do informacij običajno iščejo z imeni (osebna imena, imena korporativnih teles, imena ustvarjalcev arhivskega gradiva), zemljepisnimi imeni, stvarnimi gesli in včasih celo z dogodki, kar je za našo raziskavo zelo relevanten podatek.

Med novejšimi raziskavami velja izpostaviti predvsem Duff in Johnson (2002), ki sta v svoji raziskavi obravnavali raziskovalno vedenje zgodovinarjev. Na osnovi intervjujev z zgodovinarji sta identificirali štiri različne tipe aktivnosti pri iskanju informacij, in sicer:

1. splošno orientacijo znotraj arhivskega fonda, zbirke ali informativnega pomagala,
2. iskanje znanega gradiva,
3. gradnjo kontekstualnega znanja ter
4. identifikacijo relevantnega gradiva (*Duff in Johnson, 2002, str. 492*).

Ugotovili sta, da se omenjene aktivnosti pojavljajo skozi celoten raziskovalni proces, včasih sočasno in nikoli v nekem strogo določenem vrstnem redu. Rezultati raziskave so pokazali, v nasprotju z nekaterimi prejšnjimi študijami (*Conway, 1994; Gordon, 1992; Case, 1991*), da so zgodovinarji za svoje raziskave pogosto uporabljali informativna pomagala in da je bila njihova uporaba celo zelo željena.

Prav tako je raziskava potrdila rezultate nekaterih prejšnjih raziskav (*Stevens, 1977; Bearman, 1989; Conway, 1994; Gagnon-Arguin, 1998; Collins, 1998; Cole 1998; Duff in Johnson, 2001*) o uporabi imen pri iskanju relevantnih informacij znotraj arhivskega gradiva. Uporaba imen (osebna imena, imena korporativnih teles, imena ustvarjalcev arhivskega gradiva) je namreč najenostavnejši način dostopa do arhivskih fondov in zbirk, ki so običajno poimenovani po ustvarjalcu arhivskega gradiva, kot ugotavlja že Lytle (1980). Raziskava je pokazala, da zgodovinarji iščejo na osnovi imen tako znotraj posameznih fondov, kot tudi informativnih pomagal in takšno iskanje predstavlja osnovno prakso iskanja zgodovinarjev, saj se preteklost pogosto interpretira z vidika posameznih aktivnosti posameznikov in organizacij.

Raziskava je razkrila tudi, da so zgodovinarji ob pomanjkanju možnosti dostopa do informacij s pomočjo stvarnih gesel to nadomestili s tem, da so se, kot poročata Duff in Johnson (2002), za pomoč obrnili k arhivistom. So pa zgodovinarji, ki so sodelovali v raziskavi, omenili težave, s katerimi so se srečali pri dostopu na osnovi provenienc ter izrazili željo po možnosti dostopanja do informacij znotraj fondov in informativnih pomagal na osnovi stvarnih gesel. Eden izmed udeležencev raziskave je to komentiral s sledečimi besedami: »Mora obstajati način, da lahko ljudje s pomočjo ključnih besed iščejo znotraj različnih provenienc in najdejo stvari ne glede na to, ali vedo, kdo jih je ustvaril« (*Duff in Johnson, 2002, str. 493-494*).

Duff in Johnson (2003) sta se po zgodovinarjih lotili raziskovanja še ene uporabniške skupine znotraj arhivov, in sicer rodoslovcev. V raziskavi, ki sta jo izvedli, sta poskušali ugotoviti, kako rodoslovci v arhivu identificirajo relevantno gradivo za svoje raziskave, kako izvajajo svoje raziskave in kako se v teku svojih raziskav poslužujejo informativnih pomagal, arhivistov in kolegov.

Tudi ta raziskava (*Duff in Johnson, 2003*) je potrdila nekatere rezultate prejšnjih raziskav, pokazala pa je tudi, da se rodoslovci, raje kot na informativna pomagala, zanašajo na neformalne vire informacij. Pri tem se tudi bolj zanašajo na svoje kolege, kot na arhiviste. Profesionalni rodoslovci se sicer pogosteje poslužujejo informativnih pomagal, ki temeljijo na provenienci, ki so za amaterje večinoma nerazumljiva in jim pri raziskovanju povzročajo zmedo (*Duff in Johnson, 2003, str. 93-94*).

Raziskava je pokazala, da rodoslovci informacije običajno iščejo na osnovi osebnega ali družinskega imena in zemljepisnega imena, pri tem pa predstavlja pomemben faktor tudi datum, s katerim časovno omejujejo svoje raziskave. Pri svojem delu morajo umeščati zemljepisna imena v določena geografska področja in v določen čas.

V mnogih arhivih, kot ugotavljata Duff in Johnson (2003), rodoslovci predstavljajo največjo skupino uporabnikov, vendar tradicionalni arhivski informacijski sistemi ne podpirajo njihovih potreb. Vsebinska in format arhivskih informativnih pomagal, ne glede na to, ali gre za tradicionalna ali elektronska informativna pomagala, se v nasprotju z uporabniki in njihovimi potrebami, v zadnjih petdesetih letih nista bistveno spremenila. Elektronska informativna pomagala so večinoma oblikovana na enakih principih kot tradicionalna, in čeprav omogočajo iskanje po celotni podatkovni zbirki, večinoma ne vsebujejo takšnega načina iskanja, kot bi bilo uporabno za rodoslovce.

V nasprotju z zgodovinarji in rodoslovci, kot dvema velikima skupinama uporabnikov v arhivih, o katerih je bilo opravljenih kar nekaj raziskav, pa pravzaprav o največji skupini uporabnikov, vsaj v Slovenskih arhivih, tistih, ki prihajajo v arhiv zaradi zagotavljanja pravne varnosti, zaenkrat še ni bilo opravljenih podrobnejših raziskav glede njihovega vedenja pri iskanju informacij in njihovih informacijskih potreb.

Ker smo se v arhivih pričeli pospešeno ukvarjati z vprašanji uporabnikov in njihovim vedenjem pri iskanju informacij ter težavami pri iskanju informacij šele, ko smo prešli na popisovanje arhivskega gradiva v arhivskih podatkovnih zbirkah, ki so uporabnikom dostopne tudi preko svetovnega spleta, je s tem postalo tudi nujno, da se pričnemo ukvarjati z načini poizvedovanja po online dostopnih informativnih pomagalih in popisih arhivskega gradiva.

Seveda je potrebno poleg poznavanja raziskovalni potreb različnih skupin uporabnikov v arhivih poznati tudi načine poizvedovanja po samih arhivskih podatkovnih zbirkah in po informativnih pomagalih.

Knjižnične študije o sistemih poizvedovanja, kot navajata Daniels in Yakel (2010), predlagajo celo vrsto strategij za poizvedovanje, od iskanja v različnih podatkovnih zbirkah, možnosti iskanja od širših do ožjih pojmov, uporabo sinonimov, Boolovih operatorjev itd. Kot navajata, do sedaj ni bilo izvedenih raziskav, ali bi bilo mogoče te strategije prenesti v arhive (Daniels in Yakel, 2010, str. 536).

Arhivi namreč svoje gradivo popisujejo bistveno drugače kot knjižnice. Postavljajo ga v kontekst, ki je tista značilnost arhivskega gradiva, po katerih se arhivsko okolje bistveno razlikuje od drugih (Johnson, 2008), tudi knjižničnega in muzejskega (Šauperl, Semlič Rajh in Knez, 2013). Uporabniki, ki ne poznajo lastnosti arhivskega gradiva in njegove organizacije znotraj arhivov, a so večji iskanja po knjižničnih katalogih, pogosto ne prepoznajo razlike, kot poročata Daniels in Yakel (2010). Velikokrat pri poizvedovanju po arhivskih informativnih pomagalih namreč pričakujejo isti način iskanja, iste strukture in možnosti, kot jih ponujajo internetni iskalniki.

Malo je študij, ki bi se ukvarjale s strategijami poizvedovanja po arhivskem gradivu, tiste, ki pa se, se ukvarjajo le z rokopisnim in listinskim gradivom, medtem ko je največja skupina gradiva, gradivo uprave, administracije, šolstva in drugo, ki ga uporabljajo predvsem tisti, ki zagotavljajo svoje pravno varstvo, precej zapostavljeno, kar se tiče raziskav o strategijah poizvedovanja.

Ena izmed njih je študija, ki jo je izvedel Cole (2000). V študiji je preučeval vedenje raziskovalcev, ki so poizvedovali neposredno v primarnem gradivu (se pravi znotraj samih podrobnih popisov arhivskega gradiva) in ne po informativnih pomagalih¹. Čeprav bi lahko tehniko zbiranja imen prenesli in bi bila uporabna tudi v online sistemih za poizvedovanje, jo je nemogoče posplošiti, saj je bila omejena le na doktorske študente in njihov način poizvedovanja po arhivskem gradivu.

Podobno študijo, katere namen je bilo iskanje arhivskih virov, je izvedla Hamburger (2004) v šestih specialnih knjižnicah. Raziskava je pokazala, da večina online poizvedovalnih strategij temelji na poizvedovanju po imenih, da pa so uporabniki v veliki večini primerov nezadovoljni z rezultatom raziskav.

Kot ugotovljata Daniels in Yakel (2010), se je število študij, ki se nanašajo na online dostopna arhivska informativna pomagala močno povečalo (Czeck, 1998; Kim, 2004; Yakel, 2004; Altman in Nemmers, 2004; Scheir, 2005; Zhou, 2006), razdelimo pa jih lahko na dve skupini. V prvo skupino sodijo študije, ki se ukvarjajo z uporabniškimi vmesniki in funkcionalnostmi arhivskih informativnih pomagal in ki so bile izvedene z analizo vsebine uporabniških vmesnikov, v drugo pa spadajo dejanske analize uporabnosti.

1. Študija se je ukvarjala s preučevanjem vedenja raziskovalcev, ki so poizvedovali po primarnem gradivu, se pravi dejanskih popisih arhivskega gradiva. Glede na velike količine gradiva, ki jih arhivi hranijo, je namreč običajna praksa, da se za posamezne arhivske fonde izdelajo t. i. informativna pomagala, ki so običajno vodniki, če govorimo o celotnem gradivu, ki ga hrani nek določen arhiv, ali pa popisi, ki so bili do nedavnega izdelani na nivoju tehničnih enot, in ki so zaradi tega za uporabnike, ki bi po gradivu poizvedovali preko spleta, skoraj popolnoma neuporabni. Še danes v mnogih arhivih velja, da je popisovanje arhivskega gradiva na nižjih nivojih (združeni dokument, dokument) nepotrebno, saj imajo arhivisti, in tudi tisti uporabniki, ki se odločijo informacijo o gradivu poiskati neposredno v arhivu, na voljo izvirna informativna pomagala v obliki delovodnikov in indeksov, ki pa so uporabnikom, ki gradivo iščejo preko spleta, nedostopna.

Vse te študije so, kot navajata Daniels in Yakel (2010), prinesle nekatere skupne ugotovitve. Skupna jim je ugotovitev, da uporabnikom povzročata težave arhivska terminologija in arhivska praksa, predvsem organizacija informacij znotraj arhivskih informativnih pomagal. To pa vodi v težave pri uporabi online informativnih pomagal in navigiranju skozi velike količine informacij. Razlike se pokažejo med novimi uporabniki in tistimi izkušenimi, saj pomanjkanje izkušenj bistveno vpliva na uporabo online dostopnih informativnih pomagal.

V arhivistiki pa je bilo opravljenih tudi nekaj študij v zvezi s poizvedovanjem v arhivih. Ena izmed teh je raziskava Hutchinson (1997), ki je raziskal učinkovitost poizvedovanja na osnovi različnih metod znotraj online dostopnih informativnih pomagal, in sicer poizvedovanje znotraj celotnega informativnega pomagala, poizvedovanje znotraj uvodnega dela informativnega pomagala, poizvedovanje znotraj uvodnega dela informativnega pomagala podprto z gesli iz kontroliranega geslovnika in poizvedovanje znotraj vodnika po fondih in zbirkah. Raziskava je pokazala, da poizvedovanje po celotnem informativnem pomagalu izboljša priklic informacij, vendar zmanjšuje natančnost, medtem ko poizvedovanje po posameznem delu informativnega pomagala zvišuje natančnost.

Raziskava Daniels in Yakel (2010) je poskušala odgovoriti na vprašanje, kako raziskovalci iščejo znotraj obstoječih sistemov informativnih pomagal in kakšne so posledice teh raziskovalnih tehnik za arhivske informacijske sisteme. Zanimalo jih je, kako uporabniki prilagajajo svoje raziskovalne metode arhivskim informacijskim sistemom. Raziskovalna vprašanja, ki so si jih zastavili, so bila: kakšne so karakteristike uspešnega poizvedovanja, kako ljudje poizvedujejo po arhivskih fondih in zbirkah preko spleta in ali obstajajo posebne prednostne strategije poizvedovanja po informacijah o primarnem gradivu v online dostopnih informativnih pomagalih (*Daniels in Yakel, 2010, str. 547*).

Raziskava, ki sta jo izvedli Daniels in Yakel (2010), je bila opravljena na dveh online dostopnih arhivskih podatkovnih zbirkah², je pokazala zanimivo raziskovalno obnašanje sodelujočih. Raziskovalna vprašanja, na katera so avtorji raziskave iskali odgovore so bila sledeča:

- Kakšne so karakteristike uspešnega iskanja?
- Kako in na kakšen način uporabniki iščejo znotraj arhivskih podatkovnih zbirk?
- Ali obstajajo prednostne strategije iskanja znotraj online dostopnih sistemov informativnih pomagal, ki omogočajo dostop do informacij o arhivskem gradivu?

Skupino, na kateri je bila izvedena raziskava, je sestavljalo pet akademsko izobraženih zgodovinarjev, osem podiplomskih študentov, devet rodoslovcev, enajst dodiplomskih študentov in deset bibliotekarjev informatorjev.

Njihovo raziskovalno obnašanje je bilo analizirano na osnovi desetih nalog, ki so jih morali rešiti, in sicer po pet nalog izdelanih posebej za vsak sistem. Naloge so bile sestavljene tako, da so sodelujoči morali uporabiti in razumeti posamezne generične elemente online sistemov informativnih pomagal, kot npr. odnos med navigacijskim okvirjem na levi strani in vsebino na desni ter arhivsko terminologijo, ki so jo našli v opisu fondov in zbirk. V nalogi so raziskovali uporabo omejevanja iskanja, uporabo Boolovih operatorjev in generiranje iskanih izrazov.

Udeleženci so izvajali tipične naloge, ki bi jih izvajal arhivist ob naročanju gradiva za uporabo. Morali so poiskati določeno gradivo (najdi vse o...), poiskati natančno določeno gradivo. Ti dve obliki iskanja sta tisti, ki sta najpogostejši pri iskanju arhivskega gradiva. Da pa bi lahko primerjali rezultate sodelujočih, so avtorji raziskave predhodno identificirali pravilne odgovore.

Raziskava je pokazala na zelo zanimivo raziskovalno obnašanje sodelujočih. Ti so za iskanje uporabili običajne strategije, ki jih za iskanje uporabljajo knjižničarji, vendar so se tudi prilagodili raziskovalnemu okolju, ki je običajno za sisteme spletnih informativnih pomagal in pri tem posodobili tehnike iskanja. Opaziti je bilo tehnike, kot so oženje iskanja, iskanje po sinonimih in uporaba Boolovih operatorjev. Pogost pojav pri razširjanju ali oženju iskanja je bilo tudi preoblikovanje iskalnih zahtev,

2. Raziskava je bila opravljena na Online sistemu Bentleyeve zgodovinske knjižnice Univerze v Michiganu (Bentley Historical Library's Online Finding Aids system at the University of Michigan) in na državnem raziskovalnem orodju Online Archive of New Mexico. Raznolikost obeh podatkovnih zbirk je zagotovila ustrezne rezultate raziskave. Ena izmed podatkovnih zbirk je vzajemna podatkovna zbirka, ki zagotavlja dostop do gradiva iz različnih institucij, ena pa deluje znotraj ene same institucije.

sprememba posameznih besed, s pomočjo katerih so poizvedovali po podatkovni zbirki, spremembe omejitve iskanja in spremembe Boolovih operatorjev.

Pri vseh udeležencih raziskave so se pokazale tri poglobitvene težave, na katere so naleteli pri poizvedovanju po podatkovnih zbirkah, in sicer: težave pri iskanju posameznih ključnih besed za iskanje, težave pri krmiljenju skozi informativna pomagala in nepoznavanje arhivske terminologije in prakse, vključene v oblikovanje online dostopnih informativnih pomagal.

Študija je tudi pokazala na težave pri omejevanju iskanja, saj večina sodelujočih ni znala uporabiti sistema, da bi izvedel takšno iskanje.

Velik izziv pri poizvedovanju po podatkovnih zbirkah predstavljajo tudi uporabniški vmesniki, s pomočjo katerih se izvaja iskanje. Prav tako predstavlja svojevrsten izziv tudi razumevanje narave arhivskega gradiva, kot poročata Daniels in Yakel (2010). Gre za težave, ki izvirajo iz nerazlikovanja vsebine od konteksta arhivskega gradiva. Večina sodelujočih je imela malo predznanja o provenienci in kontekstu gradiva, o katerem so izvajali poizvedovanje v podatkovnih zbirkah.

Kot težava pri poizvedovanju se je izkazalo tudi dejstvo, da nekateri sodelujoči niso poznali razlike med posameznim arhivom (*repository*) in fondom ali zbirko (*collection*).

Sodelujoči so pri danih nalogah uspeli identificirati ključne besede, na osnovi katerih so izvedli iskanje, vendar po tem, ko s temi izrazi niso dobili zadovoljivih zadetkov, pogosto niso znali oblikovati novih iskalnih pojmov, ki bi vodili do željenih zadetkov. Raziskava je pokazala, da je bilo lažje najti natančno določeno gradivo, ki so ga iskali (*precise known-item search*), saj ta oblika iskanja zagotavlja zanesljive pojme, po katerih se lahko izvaja poizvedovanje, medtem ko je splošno iskanje o neki določeni temi (*recall search*) pokazalo slabše rezultate. Takšno iskanje namreč potrebuje znanje o oblikovanju sinonimov, identifikaciji kontroliranih točk dostopa (*access point*) in znanje o tematiki raziskave, ki jih mnogi sodelujoči pri raziskavi niso imeli. V veliko pomoč pri tovrstnem poizvedovanju je lahko tudi zmožnost uporabnikov, da znajo razlikovati med informacijami, ki jih najdejo v historiatu ustvarjalca ali historiatu fonda ali v vsebini popisne enote.

Raziskava je nedvomno pokazala na dejstvo, da so imeli tisti sodelujoči, ki so imeli več izkušenj pri poizvedovanju v knjižnicah, knjižničnih katalogih in online dostopnih arhivskih podatkovnih zbirkah, večji uspeh pri poizvedovanju in iskanju kot tisti, ki jim je bilo takšno iskanje novo. Čeprav se rezultati te študije, ki sta jo izvedli Daniels in Yakel (2010), ujemajo z rezultati prejšnjih raziskav, je potrebno vseeno opozoriti na to, da je bilo mnogo sodelujočih v tej raziskavi profesionalnih bibliotekarjev informatorjev, ki so večji iskanja po podatkovnih zbirkah.

Vendar je študija na osnovi razlik med poizvedovanjem po znanem gradivu (*known-item search*) in splošnem iskanju po določeni tematiki (*recall search*) nedvomno pokazala, kot navajata Daniels in Yakel (2010), da so online dostopni arhivski uporabniški vmesniki trenutno bolj naklonjeni iskanju po imenih (osebna imena, imena družin, korporativnih teles, zemljepisna imena), kot pa iskanju po stvarnih geslih.

Slovenski arhivisti se z uporabniki nikoli nismo pretirano ukvarjali, vsaj ne v tem smislu, da bi izvajali kakršne koli raziskave na temo uporabnikov. To vprašanje je v slovenskih arhivih postalo aktualno šele, ko smo prešli na popisovanje arhivskega gradiva v podatkovnih zbirkah, ki so uporabnikom dostopne tudi preko svetovnega spleta. Tako je postalo nujno, da se pričnemo ukvarjati z uporabniki arhivskih informacijskih sistemov.

Prva tovrstna raziskava uporabnikov arhivskih informacijskih sistemov v Sloveniji je bila predstavljena v prispevku Uporabnikov pogled na arhiv in popise arhivskega gradiva v arhivskih informacijskih sistemih (Šauperl et al., 2014a, 2014b). Avtorji smo poskušali prvič v arhivski stroki v Sloveniji in regiji predstaviti osnovne pojme in teorije s področja vedenja uporabnikov v informacijskih sistemih, pri čemer smo ugotovili, da osnovni model iskanja informacij Carol Kuhlthau velja tudi v okolju arhivskih informacijskih sistemov, katerega posebnost je kontekst, v katerega sodi posamezni arhivski dokument.

V izvedeni raziskavi (Šauperl et al., 2014a, 2014b) smo si zastavili vprašanje Kaj uporabniki iščejo? Ugotovili smo, da uporabniki ne glede na okoliščine iščejo dve vrsti virov. Prvi so znani viri, kjer poznajo podatke o konkretnih dokumentih in želijo te dokumente tudi videti. Najpogosteje jih iščejo

po nazivu fonda ali zbirke ali po naslovu konkretnega dokumenta, vendar takšen način iskanja običajno uporablja manjšina uporabnikov arhivskega gradiva, oziroma tisti, ki spadajo v kategorijo raziskovalcev in sami arhivisti, ki predstavljajo največjo in najzahtevnejšo skupino uporabnikov.

Drugo skupino predstavljajo neznani viri, kjer uporabniki poznajo področje ali pa tematiko, ne pa tudi podatkov o konkretnih dokumentih. Če želijo priti do iskanega gradiva, morajo pregledati določen del gradiva, pri čemer seveda lahko tudi ugotovijo, da gradivo, ki ga potrebujejo, sploh ne obstaja oziroma ga arhiv ne hrani.

Pri tem uporabniki iščejo po vsebini ali tematiki, to iskanje se pogosto dopolnjuje z drugimi opisnimi kategorijami, kot sta npr. zvrst dokumenta ali nosilec. Kot so ugotovili že Šauperl, Semlič Rajh in Knez (2013), arhivi po mednarodnih standardih precej podrobneje in z več vidikov opišejo arhivsko gradivo. Težave se pojavljajo tam, kjer so viri popisani na višjih nivojih (fond, podfond, serija) ne pa na nižjih nivojih kot združen dokument (*file*) in dokument (*item*). Glede na veliko količino gradiva, ki ga arhivi hranijo, je to seveda zelo pogosta situacija.

Raziskava Šauperlove in sodelavcev (2014a, 2014b) je potekala v okviru bilateralnega projekta »Smernice za opis vsebin arhivskega gradiva arhivske vrednosti« (šifra projekta: BI-BA/14-15-031) in v letu 2015 sta bili izvedeni še dve raziskavi na tematiko uporabnikov arhivskega gradiva³, ki pa jih na tem mestu ne bi podrobneje obravnavali, saj nista neposredno povezani z našo raziskavo.

3 Analiza uporabe podatkovne zbirke SIRAnet⁴

Slovenski regionalni arhivi uporabnikom ponujamo dostop do popisanega arhivskega gradiva v podatkovni zbirki SIRAnet tudi preko svetovnega spleta (slika 1). Pri tem gre za velike količine informacij, ki se glede na to, da gre za živo okolje, nenehno spreminjajo, popravljajo in obnavljajo, sprti nastajajo tudi novi zapisi. Ker se arhivi vedno bolj odpirajo javnosti, le-ta pričakuje, da bo v ohranjenem arhivskem gradivu mogoče najti relevantne podatke, kar posledično vodi v to, da jasna in temeljita predstavitev gradiva ter njegovo gesljenje postajajo vse pomembnejši. Uporabniki, ki podatke iščejo po podatkovnih zbirkah, se lahko pri tem zanašajo le sami nase in na svoje izkušnje. Podatke morajo namreč iskati sami, brez pomoči arhivista. Pri tem je seveda potrebno imeti v mislih dejstvo, da iskanje poteka le po podatkih, ki so v zbirko vneseni. To seveda pomeni, da je za priklic informacij iz podatkovne zbirke ključno, da so vneseni podatki čim bogatejši in enakovredni ter imajo ustrezno zgrajene sisteme, ki omogočajo priklic informacij, npr. sistem deskriptorjev.

Iskalnik SIRAnet uporabnikom nudi več možnosti poizvedovanj, in sicer: iskanje po polnem tekstu, po tektoniki oz. strukturi arhiva, po določenih poljih in po deskriptorjih. Poizvedovanje lahko v primeru, ko dobimo večje število zadetkov (do 3000), v nadaljevanju omejimo tako, da izvedemo ponovno poizvedovanje z natančneje opredeljenimi iskalnimi parametri ali s prenosom zadetkov v delovne mape in kasnejšim poizvedovanjem le teh (*O SIRAnet iskalniku*, 2014).

Na podlagi rezultatov poizvedb je mogoče naročiti arhivsko gradivo v čitalnicah pristojnih arhivov, bodisi osebno, po telefonu, telefaksu, po elektronski pošti ali pa neposredno preko spletnega iskalnika s posebej izdelanim elektronskim obrazcem za naročanje gradiva.

Da bi ugotovili, koliko uporabnikov naših storitev začetne informacije za svoje raziskave in zagotavljanje pravnega varstva išče v podatkovni zbirki SIRAnet neposredno preko spleta, sledimo v okviru sistema SIRAnet.si dostop do spletnih strani (Query) z orodjem Google Analytics⁵. Dostop in

3. Prva je bila raziskava Arhivisti o uporabnikih arhiva (Šauperl et al., 2015), ki je bila predstavljena na mednarodni konferenci Tehnični in vsebinski problem klasičnega in elektronskega arhiviranja, Radenci 2015. Druga, z naslovom Korisniška pitanja u arhivu: primjer arhiva Tuzlanskog kantona (Šauperl et al., 2015) pa je bila predstavljena septembra 2015 na konferenci Arhivska praksa 2015 v Tuzli.

4. Podrobnejši rezultati analize, ki je bila izvedena v okviru širše raziskave za potrebe priprave doktorske disertacije, ki se je ukvarjala s pripravo smernic za oblikovanje deskriptorjev v arhivskih informacijskih sistemih in njihovimi normativnimi zapisi, so bili, vključno s tukaj predstavljenimi rezultati, objavljeni že v članku: Zdenka Semlič Rajh (2016). Kdor zna iskati, ta najde. Uporabniki in analiza uporabe vzajemne arhivske podatkovne zbirke SIRAnet. V: Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja, Radenci 2016, str. 91–112. Maribor: Pokrajinski arhiv.

5. Glej: Google Analytics. Dostopno na <http://www.google.com/intl/en/analytics/index.html>

Zdenka SEMLIČ RAJH: Uporabniki in poizvedovanje po arhivskih podatkovnih zbirkah, 73-90

z njim ugotavljanje neposredne uporabe spletnega iskalnika Query za celotno podatkovno bazo SIRAnet.si smo pričeli slediti 11. maja 2010 (Novak, 2015)⁶.

Število obiskov, skupno kar 21.341, se je od druge polovice leta 2010 do konca leta 2014 skoraj potrojilo (Tabela 1)⁷. Medtem ko je bilo število obiskovalcev do konca leta 2012 v porastu, je v letu 2013 nekoliko upadlo ter se znova povečalo leta 2014. Isti trend smo zabeležili pri številu vpogledov, ki so se med letoma 2011 in 2012 močno povečali, v letu 2013 upadli ter se v letu 2014 ponovno povečali. V letu 2014 se je ponovno zvišal odstotek novih obiskovalcev in zmanjšal odstotek ponovnih obiskov podatkovne zbirke preko svetovnega spleta. V letu 2014 sta se zmanjšala tako dnevni kot tudi najnižji in najvišji tedenski vpogled, opazen je trend povišanja mesečnega vpogleda. Opazno je tudi, da se v zadnjem času skrajšuje tudi čas posameznega obiska podatkovne zbirke.

Tabela 1: Uporaba podatkovne zbirke SIRAnet preko spleta (Analiza opravljena z Google Analytics, Novak, 2015)

Tip entitete	Leta 2010	Leta 2011	Leta 2012	Leta 2013	Leta 2014	Leta 2015 ⁸	Skupaj 2010-2015
Obiski	1.699	3.820	5.232	5.015	5.575	4.040	25.381
Obiskovalci	990	2.097	3.123	2.841	3.231	2.315	13.849
Vpogledi	3.250	7.906	12.785	10.129	11.464	8.278	53.812
Pop. čas obiska	3:11	3:17	3:46	3:30	3:23	4:00	3:30
%novih obiskov	57,92	52,36%	56,90%	53,4%	55,1%	53,3%	54,6%
%ponovnih obiskov	42,08	47,64%	43,10%	46,6%	44,9%	46,7%	45,4%
Dnevni vpogledi	do 25	do 39	do 69	do 59	do 57	do 62	do 69
Tedenski vpogledi	22-84	25-205	19-295	47 do 275	42-201	31-238	22-295
Mesečni vpogledi	136-264	210-508	278-653	266 do 571	328-588	530-838	136-838

Analiza obiskov je tudi pokazala, da smo imeli v času od leta 2010 do leta 2014 obiskovalce iz 292 mest (lokacij) oz. 55 držav. Od tega je 11,78% obiskovalcev do podatkov dostopalo neposredno preko iskalnika Query (www.siranet.si), 15,81% preko referenčnih povezav, 8,07% obiskovalcev preko drugih iskalnikov ter 0,24% preko socialnih omrežij. Za 64,10% obiskovalcev na žalost ni podatka.

Omenjeno orodje (Google Analytics) je presplošno in ni prineslo odgovorov na vprašanja, ki se nanašajo na samo poizvedovanje po arhivskem gradivu in obnašanju uporabnikov, ko dostopajo do gradiva preko spleta.

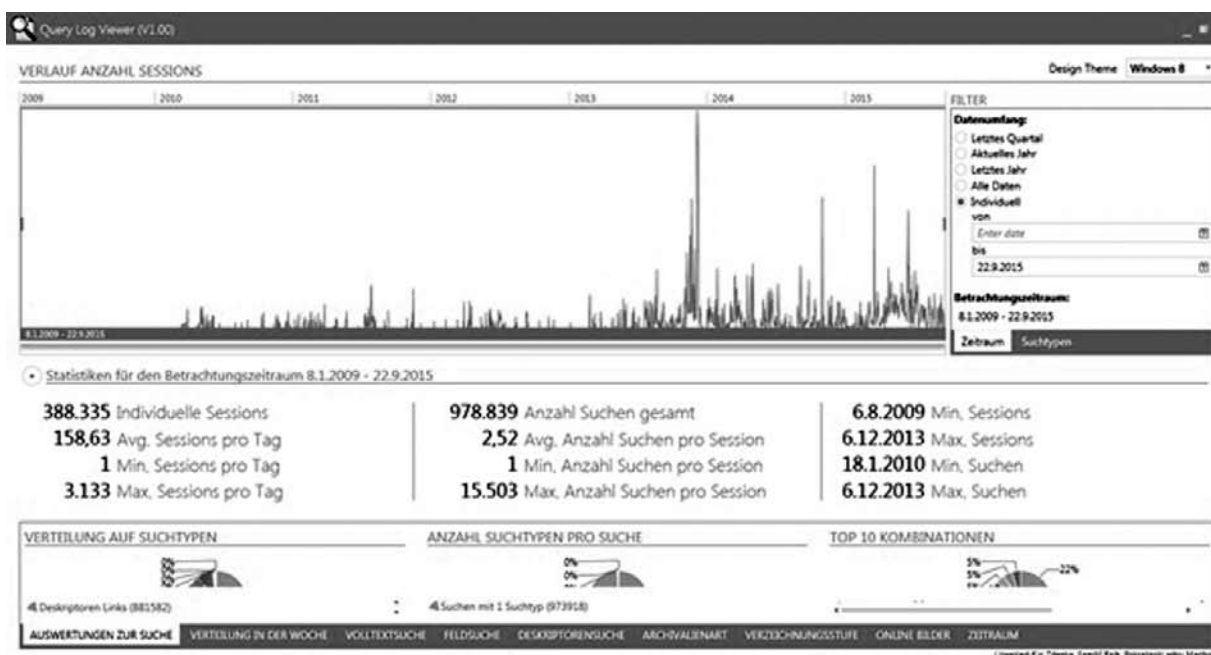
Ko smo v prvi polovici leta 2015 dobili obvestilo, da je bilo razvito posebno programsko orodje

6. Poročilo, ki ga je pripravil Miroslav Novak, je narejeno na podlagi izpisa statistike, ki jo omogoča program scopeArchiv in na podlagi podatkov, ki so bili zbrani s pomočjo Google analitike. Kot datum izpisa je uporabljen 22.06.2015. Ker se podatkovna zbirka nenehno dopolnjuje, je stanje danes seveda drugačno in je v primeru preverjanja podatkov potrebno uporabiti prej naveden datum.

7. Čeprav v tabeli navajamo podatke tudi že za prvo polovico leta 2015, je v tej predstavitvi ne zajemamo, saj številke še niso dokončne in bi povzročile irelevantne rezultate.

8. Podatki za leto 2015 so zajeti za čas od 1.1.2015 do 11.6.2015.

Query Log Viewer (slika 1)⁹, s pomočjo katerega je mogoče analizirati sistemski dnevnik spletnega strežnika scopeArchiv Query, smo orodje preizkusili preko testne verzije, ki analizo opravlja na 1000 poizvedbah. Rezultati, ki smo jih dobili z opravljeno analizo testne verzije, so pokazali bistvene razlike z rezultati o poizvedbah, dobljenimi na podlagi analize opravljene z Google Analytics, predvsem pa so nam ponudili tudi odgovore na tista vprašanja, ki jih s prejšnjim orodjem nismo dobili, so pa bistvena za našo raziskavo. Ker se slovenski arhivi zaenkrat še niso odločili za pridobitev omenjenega programskega orodja, smo neposredno od podjetja¹⁰, ki je razvilo omenjeno orodje, za potrebe naše raziskave uspeli pridobiti začasno licenco, ki nam je omogočila neomejen dostop do programskega orodja in izvedbo analize, ki je bistveno vplivala na rezultate naše raziskave.

Slika 1: Pogled v začetno stran spletnega orodja Query Log Viewer

S pomočjo omenjenega orodja je mogoče z analizo odgovoriti na sledeča vprašanja:

- ali uporabniki večinoma uporabljajo iskanje po polnem tekstu ali po posameznih poljih?
- ali uporabniki sploh uporabljajo razširjeno iskanje po polnem tekstu?
- ali uporabniki za iskanje uporabljajo deskriptorje?
- po katerih poljih iščejo uporabniki?
- kateri so najbolj uporabljeni iskalni pojmi?
- koliko je bilo izvedenih poizvedb?
- ali in katere Boolove operatorje so uporabili uporabniki in še mnoga druga?

Glede na dejstvo, da gre za programske orodje, ki je bilo razvito posebej za potrebe podatkovnih zbirk, ki delujejo v programskem orodju scopeArchiv in za analiziranje sistemskega dnevnika spletnega strežnika scopeArchiv Query, je verjetnost, da so rezultati analize natančnejši, kot tisti, ki smo jih dobili na osnovi orodja Google Analytics, zelo velika.

Analiza je bila opravljena za celoten čas delovanja podatkovne zbirke, se pravi od 8.1.2009 do vključno 22.9.2015¹¹. Kot je razvidno iz tabele 2, je bilo v času 2009-2015 število posameznih obiskov

9. Podrobneje o orodju glej <http://www.evelix.ch/produkte/query-log-viewer>. Orodje je bilo razvito posebej za tiste arhivske podatkovne zbirke, ki delujejo v okolju scopeArchiv in ki za poizvedovanje uporabljajo scopeArchiv Query.

10. Evelix GmbH, Liestal, Švica. Glej <http://www.evelix.ch/home>.

11. Pri tem naj spomnimo, da smo dostope preko Google Analytics začeli spremljati šele 11. maja 2010. Razlika v številu posameznih obiskov in poizvedb, ki je nastala zaradi drugačnega časovnega okvirja izvedene analize je zanemarljiva, saj je bilo v letu 2009 dostopov po podatkih Query Log Viewerja zelo malo. Razlika med junijem in septembrom 2015 je

Zdenka SEMLIČ RAJH: Uporabniki in poizvedovanje po arhivskih podatkovnih zbirkah, 73-90

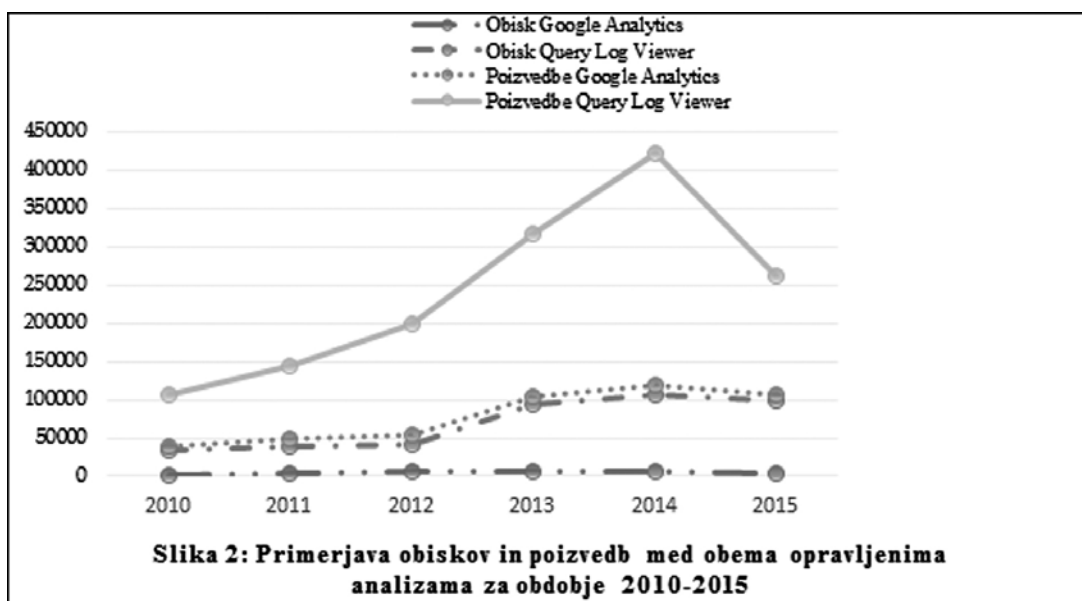
388.335, skupno število poizvedb pa 978.839. Tudi v tej analizi je opaziti, da se je število obiskov med leti 2010 in 2014 več kot potrojilo. Za razliko od prejšnje analize se je v tej pokazalo, da je tudi število posameznih poizvedb ves čas naraščalo. Prav tako je razviden trend naraščanja povprečnega števila posameznih dnevni obiskov iskalnika in tudi povprečnega števila poizvedb na posamezen obisk.

Tabela 2: Uporaba iskalnika podatkovne zbirke SIRAnet preko spleta (analiza opravljena z Query Log Viewer)

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	Skupaj
Obiski	61	32.823	36.071	35.179	89.417	101.076	93.725	388.335
Pov. št. obiskov na dan	0,17	90,17	90,10	96.38	245,65	277,68	355,02	158,63
Skupno število poizvedb	142	69.332	95.313	145.082	211.270	302.477	155.223	978.839
Pov. št. poizvedb na obisk	2,3	2,11	2,64	4,12	2,36	2,99	1,66	2,52
Deskriptorji	55	64.303	86.260	128.213	192.889	278.373	133.570	883.663
Iskanje po celotnem besedilu	76	4.300	8.028	14.690	16.415	21.768	19.869	85.146
Iskanje po celotnem besedilu s katerim koli iskalnim pojmom	0	82	113	375	323	204	196	1.285
Iskanje po celotnem besedilu sestavljenim iz več besed	0	52	107	210	315	157	137	986
Iskanje po celotnem besedilu brez negiranih pojmov	0	4	4	7	164	8	2	189
Iskanje po polju	19	605	915	1.801	1.787	2094	1.577	8.789
Datum	0	178	288	554	743	743	530	3.036
Tip arhivskega gradiva	0	138	225	379	656	548	390	2.354
Slike dostopne na spletu	0	53	46	113	129	368	223	932
Nivoji popisa	1	12	15	19	166	25	7	245

sicer malo večja, vendar ne vpliva bistveno na rezultat in primerjavo obeh analiz dostopa.

Iz obeh opravljenih analiz (Google Analytics in Query Log Viewer) je razviden isti trend, in sicer v obeh primerih je zaslediti naraščanje tako posameznih obiskov, kot tudi poizvedb v podatkovno zbirko SIRAnet (slika 2)¹², kar priča o tem, da vedno več uporabnikov za svoje začetno poizvedovanje o in po arhivskem gradivu, ki ga hranijo slovenski javni regionalni arhivi, izbere iskalnik SIRAnet.

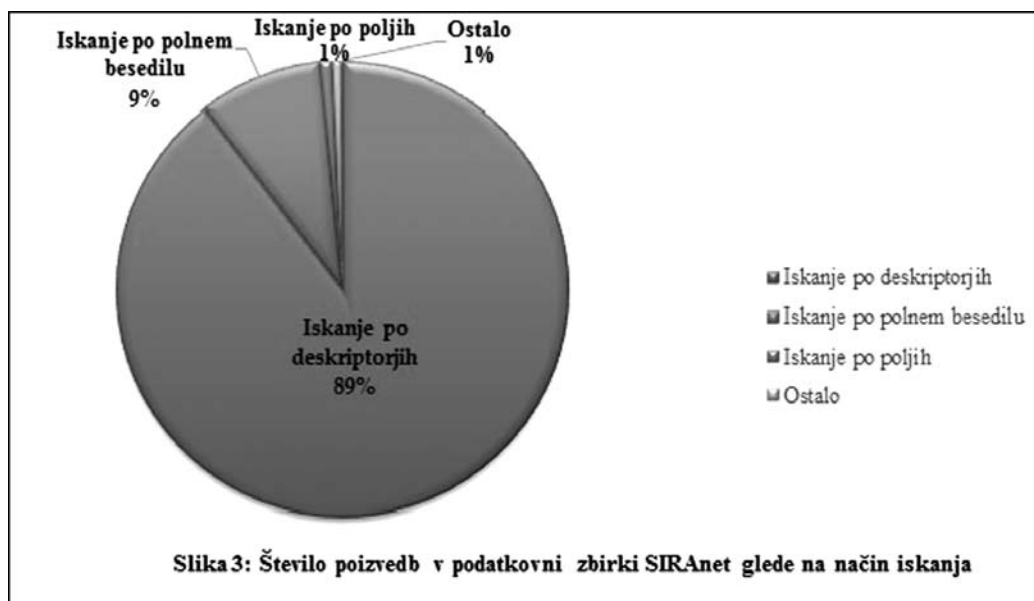

Kot smo že prej omenili, nam je analiza z omenjenim spletnim orodjem ponudila tudi odgovore na vprašanja, ki se nanašajo na raziskovalne navade naših uporabnikov, ki gradivo raziskujejo preko spleta in jih s prejšnjo analizo nismo mogli izvesti¹³. Glede na našo raziskavo nas je zanimalo, koliko naših uporabnikov v iskalniku SIRAnet poizveduje po polnem besedilu, po posameznih poljih in koliko jih za poizvedovanje uporablja deskriptorje.

Analiza je pokazala, da so uporabniki v celotnem času delovanja podatkovne zbirke, torej od 8.1.2009 do 22.9.2015 izvedli 883.663 poizvedovanj (89%) po deskriptorjih, 8789 poizvedovanj (1%) po posameznih poljih ter 87.606 poizvedovanj (9%) po polnem besedilu. Preostalih 6567 poizvedovanj (1%) odpade na posamezne kombinacije in dodatna iskalna polja, ki jih omogoča iskalnik (slika 3).

12. V grafikonu smo sicer predstavili podatke tudi za leto 2015, vendar opozarjamo, da leto v času analize še ni bilo končano, zato jih v analizo še ni bilo mogoče vključiti. Naj spomnimo, da so pri Google Analytics podatki zajeti do 22.6.2015 v Query Log Viewerju pa do 22.9.2015.

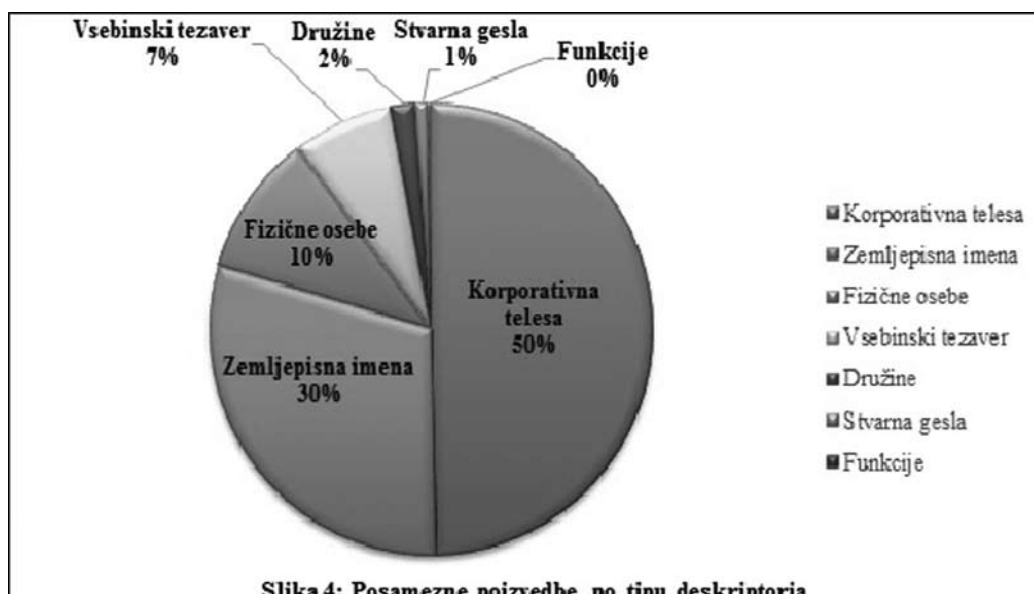
13. Celotna in podrobnejša analiza systemskega dnevnika spletnega strežnika scopeArchiv Query bo predstavljena na mednarodni konferenci Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja, ki bo potekala 13.–15. aprila 2016 v Radencih. Objavljen prispevek bo vseboval tudi podatke, ki jih predstavljamo v tej raziskavi. V tej naši raziskavi smo namreč predstavili samo tisti manjši del podatkov, ki so relevantni za našo raziskavo.

Kot je razvidno iz podatkov, ki smo jih pridobili z analizo dostopov preko spletnega iskalnika, je nedvomno, da kar 89% uporabnikov sistem SIRAnet, kar predstavlja veliko večino, podatke išče s pomočjo deskriptorjev, torej osebnih imen, družinskih imen, imen korporativnih teles, zemljepisnih imen, stvarnih gesel ter funkcij.

Če podrobneje pogledamo, po katerih deskriptorjih so uporabniki izvajali svoje poizvedovanje, je slika sledeča. Največ poizvedovanj, skupno 437.669, je bilo izvedeno po korporativnih telesih, tem je sledilo 263.871 poizvedovanj po zemljepisnih imenih, 89.704 poizvedovanj po fizičnih osebah, 16.004 poizvedovanj po družinah, 8.162 poizvedovanj po stvarnih geslih in 1776 poizvedovanj po funkcijah. Uporabniki so poizvedovali tudi po vsebinskem tezavru, oziroma klasifikaciji fondov in zbirk, kjer je bilo izvedenih 64.396 poizvedovanj. Ostalih različnih poizvedb je bilo 2092 (slika 4).

Podrobnejša razdelitev posameznih deskriptorjev glede na tip deskriptorja in po posameznih letih je razvidna iz tabele 3¹⁴.

14. V tabeli se nekajkrat pojavijo isti tipi deskriptorjev, kar je posledica dejstva, da se je tezaver v času izgradnje večkrat preoblikoval, posamezna polja so se preimenovala, vendar sistem oziroma orodje za analizo, zajame vsa poimenovanja, tako stara kot nova.

Zdenka SEMLIČ RAJH: Uporabniki in poizvedovanje po arhivskih podatkovnih zbirkah, 73-90

Analiza je tudi pokazala, da so uporabniki precej nevesči uporabljanja Boolovih operatorjev, saj je vsega 42 poizvedb, v katerih so bili uporabljeni omenjeni operatorji »in« ter »ali«.

Tabela 3: Število poizvedovanj po posameznem tipu deskriptorja (analiza opravljena z Query Log Viewer)¹⁵

Tabela 3: Število poizvedovanj po posameznem tipu deskriptorja

Posamezen tip deskriptorja	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	Skupaj
Korporativno telo	6	38.653	53.400	75.214	89.646	123.435	57.318	437.667
Zemljepisno ime\ domicilonim	3	11.782	17.458	23.092	53.394	86.176	40.338	232.243
Fizična oseba	0	2.557	5.566	11.465	19.515	30.108	17.271	86.482
Družina	0	1.683	1.989	2.475	3.395	4.190	2.272	16.004
Vsebinski tezaver\ Arhivski fondi	2	1.010	1.010	2.760	3.257	3.908	1.593	13.538
Zemljepisno ime\ regionim	0	220	800	1.201	3.089	5.257	2.274	12.841
Vsebinski tezaver	1	1172	1.224	1.784	3.898	2.919	1.374	12.371
Zemljepisno ime\ arheotoponim	0	624	924	1.142	2.361	3.542	1.750	10.343
Vsebinski tezaver\ Arhivski fondi\ Uprava	3	692	807	1.624	2.752	2.922	1.411	10.212
Stvarno geslo	0	359	477	531	1.514	3.176	2.105	8.162
Vsebinski tezaver\ Arhivski fondi\ Gospodarstvo in bančništvo	1	504	569	1.590	1.487	2.178	1.053	7.381
Vsebinski tezaver\ Arhivski fondi\ Vzgoja, izobraževanje, kultura, znanost	0	356	424	1.363	1.985	2.069	977	7.174
Vsebinski tezaver\ Arhivski fondi\ Pravosodje	0	387	400	1.024	1.439	1.339	615	5.204
Vsebinski tezaver\ Arhivski fondi\ Družbene in mednarodne organizacije	0	285	332	1.081	1.131	1.569	678	5.076
Zemljepisno ime\ domusonim	0	62	207	339	1.374	2.053	988	5.023

15. Iz tabele je razvidno, da se večkrat pojavijo enaki tipi deskriptorja, včasih kot nadrejen ali podrejen pojem, ali pa celo popolnoma enaki tipi. To stanje izhaja iz dejstva, da se je v celotnem času delovanja podatkovne zbirke nabor različnih tipov deskriptorjev spreminjal, dodajal ali odzema, program pa je pri tem za analizo zajel vsako posamezno obliko tipa deskriptorja, ki se je pojavila v naboru. Zaradi natančnega prikaza rezultatov po posameznih letih in omogočanja njihovega kasnejšega morebitnega preverjanja smo se odločili, da posameznih kategorij v tabelaričnem prikazu ne združujemo, temveč jih prikazujemo tako, kot so bile dejansko zajete v času delovanja podatkovne zbirke.

Zdenka SEMLIČ RAJH: Uporabniki in poizvedovanje po arhivskih podatkovnih zbirkah, 73-90

Privatna oseba	0	3.222	0	0	0	0	0	3.222
Nedefinirano	22	357	208	335	409	463	287	2.081
Vsebinski tezaver\A.000 Arhivski fondi\A.300 Vojaštvo, javna varnost, zaščita in reševanje	0	169	149	443	477	439	193	1.870
Zemljepisno ime	0	79	99	135	444	741	243	1.741
Zemljepisno ime\hidronim	0	8	73	134	446	691	309	1.661
Funkcija/aktivnost	0		3	118	576	736	339	1.651
Vsebinski tezaver\A.000 Arhivski fondi\A.500 Zdravstvo in socialno varstvo	0	117	134	360	296	462	182	1.551
Funkcija	0	0	3	118	4	0	0	125
Osebe, družine, korporacije	11	0	0	0	0	0	0	11
Zemljepisno ime\ domicilonim\zaselek	0	1	7	2	0	0	0	10
Zemljepisno ime\ domicilonim	7	0	0	0	0	0	0	7
Vsebinski tezaver\A.000 Arhivski fondi\A.200 Pravosodje\A.280 Kaznovanje prekrškov	0	4	0	0	0	0	0	4
Korporacija	2	0	0	0	0	0	0	2
Vsebinski tezaver\A.000 Arhivski fondi	2	0	0	0	0	0	0	2
Vsebinski tezaver	1	0	0	0	0	0	0	1
Vsebinski tezaver\A.000 Arhivski fondi\A.100 Uprava	1	0	0	0	0	0	0	1
Vsebinski tezaver\A.000 Arhivski fondi\A.600 Gospodarstvo in bančništvo	1	0	0	0	0	0	0	1
Zemljepisno ime\ domicilonim	1	0	0	0	0	0	0	1
Zemljepisno ime\regionim\ območje katastrskega organa	0	0	0	0	0	0	0	1

4 Zaključne ugotovitve

Popisi arhivskega gradiva, ki jih arhivisti izdelujejo v procesu obdelave arhivskega gradiva, so namenjeni uporabnikom in hkrati tudi arhivistom, saj oboji na njihovi osnovi poizvedujejo po arhivskem gradivu oziroma po arhivskih informacijskih zbirkah.

Uporabniki arhivskih storitev so tisti, ki bi jim slovenski arhivi morali posvečati največjo pozor-

nost, a kljub temu, da se z njimi dnevno srečujemo, do pred kratkim nismo izvajali resničnih uporabniških študij na tem področju. Prve resne tovrstne raziskave so se pričele šele pred dvema letoma, ko so Šauperl in sodelavci (2014a, 2014b, 2015a, 2015b, 2016) v dveh letih izvedli serijo raziskav uporabnikov slovenskih arhivov, v katerih se je pokazalo, da se morajo ti pri poizvedovanju za arhivskim gradivom preko spletnih podatkovnih zbirk zanašati le sami nase in svoje izkušnje, kar pa predstavlja za uporabnike velik izziv. Uporabniki, vajeni knjižničnega okolja, tukaj namreč naletijo na velik problem, na kar so opozorili že Šauperl, Semlič Rajh in Knez, (2013), saj se le to, predvsem zaradi konteksta, ki je ena izmed značilnosti arhivskega gradiva (Johnson, 2008), bistveno razlikuje od knjižničnega in muzejskega.

Uporabniki največkrat naletijo na težave, kot ugotavljajo Daniels in Yakel (2010) ter Šauperl in sodelavci (2014a, 2014b), ker največkrat ne razumejo kompleksnosti arhivskega gradiva, poleg tega pa ne vedo, kako se lotiti iskanja znotraj arhivskega informacijskega sistema. Veliko težavo pa, kot so ugotovili Šauperl in sodelavci (2014a, 2014b), povzroča tudi dejstvo, da vse gradivo, ki ga hranijo določeni arhivi, kljub temu da arhivski strokovni delavci sistematično zajemajo podatke, ni na voljo v arhivskih podatkovnih zbirkah.

Opravljen tuje študije specifičnih skupin uporabnikov (Stevens, 1977; Bearman, 1989; Conway, 1994; Gagnon-Argun, 1998; Collins, 1998; Cole 1998; Altman in Nemmers, 2001; Duff in Johnson, 2001, 2002, 2003) so pokazale, da velika večina uporabnikov arhivskih informacijskih sistemov za poizvedovanje uporablja osebna imena, imena korporativnih teles, imena ustvarjalcev arhivskega gradiva ter zemljepisna imena. Raziskave pa so potrdile tudi uporabo stvarnih gesel.

Ugotovitve omenjenih raziskav glede uporabe vseh oblik imen ter stvarnih gesel za poizvedovanje po arhivskih podatkovnih zbirkah, potrjuje tudi opravljena analiza uporabe iskalnika vzajemne arhivske podatkovne zbirke SIRAnet, ki smo jo izvedli kot del naše raziskave. Nedvoumno je pokazala, da kar 89% vseh uporabnikov podatkovne zbirke poizveduje po deskriptorjih, pri čemer 50% uporabnikov za poizvedovanje uporablja kot točko dostopa ime korporativnega telesa, 30% uporabnikov zemljepisno ime, 10% uporabnikov ime fizične osebe in 2% družinsko ime.

Izjemno visok procent uporabnikov, ki so iskali samo na osnovi enega načina iskanja (več kot 99% uporabnikov) lahko kaže, da velika večina uporabnikov bodisi ni seznanjena z načini poizvedovanja po podatkovnih zbirkah, ali pa na dejstvo, da velika večina odneha s poizvedovanjem že takoj po prvem neuspešnem poizvedovanju v prepričanju, da podatkov in informacij, ki jih pri svojem raziskovanju ali delu potrebuje, v podatkovni zbirki pač ni.

Kot je pokazala raziskava, kar 89% uporabnikov sistem SIRAnet, se pravi velika večina, podatke išče s pomočjo deskriptorjev, torej osebnih imen, družinskih imen, imen korporativnih teles, zemljepisnih imen, stvarnih gesel ter funkcij, kar je v nasprotju z dosedanjim prepričanjem velike večine arhivistov.

Glede poizvedovanja po polnem tekstu, na osnovi podatkov, ki smo jih pridobili z analizo, ne moremo zagotovo reči, zakaj je odstotek tistih, ki so iskali po polnem tekstu tako zelo majhen. Vendar lahko na osnovi lastnih poizkusov iskanja po polnem tekstu znotraj podatkovne zbirke postavimo tezo, da je število tistih, ki so se odločili iskati na ta način tako majhno zato, ker je rezultat iskanja dokaj neuporaben in podoben, kot ga dobimo pri iskanju po brskalniku Google. Iskalnik namreč išče iskane pojme znotraj vseh polj, ki se pojavljajo v popisu in zadetkov je v tem primeru mnogo preveč, poleg tega pa so tudi premalo natančni, saj zajamejo vsako iskano besedo ne glede na kontekst, v katerem se pojavlja.

Kljub vsemu pa izjemno majhen odstotek poizvedovanja po posameznih popisnih poljih ni presenetljiv, saj je takšno iskanje izjemno zahtevno in zahteva natančno poznavanje sistema popisovanja arhivskega gradiva. Ta način poizvedovanja je izjemno zahteven tudi za arhiviste, ki so bistveno bolj seznanjeni z načinom popisovanja arhivskega in tudi s standardi, na osnovi katerih se gradivo popisuje. Vendar zaradi dejstva, da vsi elementi popisa niso obvezni, onemogoča optimalno poizvedovanje po podatkovni zbirki. Tako tudi sam arhivist ne ve, v katerem popisnem polju naj išče ustrezno informacijo. Seveda si lahko predstavljamo, da je za uporabnika, ki je odvisen samo od sebe in sistema, pri čemer nima pomoči arhivista, to še bistveno težje. Temu pa bi kot razlog za manjšo zastopanost iskanja po posameznih poljih verjetno lahko dodali še dejstvo, da uporabniki v veliki večini pogosto ne vedo, kaj sploh iščejo, in kje to, kar iščejo, iskati.

Prav zaradi tega je verjetno uporaba iskanja po polnem besedilu najslabše zastopana med uporabniki, ki gradivo iščejo znotraj podatkovne zbirke SIRA.net.

So pa uporabniki pokazali presenetljivo poznavanje uporabe dodatnih operatorjev (»začne z«, »vsebuje«, »je enako« ter »zaključí z«), s pomočjo katerih je bilo pri iskanju mogoče podrobneje definirati položaj iskane besede ali besednega niza znotraj posameznega popisnega polja. Glede na to je zelo presenetljivo, da je analiza pokazala izjemno nizko uporabo Boolovih operatorjev.

Res je, da arhivi hranijo izjemno velike količine arhivskega gradiva, kar otežuje podrobnejše popisovanje na nivoju posameznih dokumentov in posledično tudi gesljenje. Vendar je omogočanje dostopa do arhivskega gradiva s pomočjo deskriptorjev postalo nujno v trenutku, ko so arhivi pričeli z objavljanjem in omogočanjem dostopa do arhivskega gradiva preko svetovnega spleta.

Ugotovitve analize uporabe iskalnika vzajemne arhivske podatkovne zbirke SIRA.net vsekakor kažejo na to, da bodo slovenski arhivisti morali spremeniti svoje prepričanje, da velika večina uporabnikov poizveduje po »polnem besedilu«, ter pričeti razmišljati o nujnosti oblikovanja in zajemanja deskriptorjev v arhivsko podatkovno zbirko.

Literatura

- Altman, B. in Nemmers, J. R. (2001). The Usability of On-line Archival Resources: The Polaris Project Finding Aid. *The American Archivist* 64 (Winter 2001), str. 121-31.
- Bearman, D. A. (1989-90). User Presentation Language in Archives. *Archives & Museum Informatics* 3 (Winter 1989-90), str. 3-7.
- Bearman, D. (1989). Authority Control Issues and Prospects. *American Archivist* 52 (Summer 1989), str. 286-299.
- Beattie, D. L. (1989-90). An Archival User Study: Researchers in the Field of Women's History. *Archivaria* 29 (Winter 1989-90), str. 33-50.
- Cole, C. (1998). Information Acquisition in History Ph.D. Students: Inferencing and the Formation of Knowledge Structures. *Library Quarterly* 68 (January 1998), str. 33-54.
- Cole, C. (2000). Name Collection by Ph.D. History Students: Inducing Expertise. *Journal of the American Society of Information Science*. 51, no. 5 (2000), str. 444-455.
- Collins, K. (1998). Providing Subject Access to Images: A Study of User Queries. *The American Archivist* 61 (Spring 1998), str. 36-55.
- Conway, P. (1994). *Partners in Research: Improving Access to the Nations Archive*. Pittsburgh: Archives & Museum Informatics.
- Cox, R. (1992). Research Archival Reference as an Information Function: Observations on Need and Opportunities. *RQ* 31, no. 3 (Spring 1992), str. 387-397.
- Czeck, Rita L. H. (1998). Archival MARC Records and Finding Aids in the Context of End-User Subject Access to Archival Collections. *The American Archivist* 61 (Fall 1998), str. 426-39.
- Daniels, M. in Yakel, E. (2010). Seek and You May Find: Successful Search in Online Finding Aid Systems. *The American Archivist: Fall/Winter*, Vol. 73, No. 2, pp. 535-568.
- Daniels, Morgan G. in Yakel, Elizabeth (2010). Seek and You May Find: Successful Search in Online Finding Aid System. *The American Archivist*, Vol. 73 /Fall / Winter 2010), str. 535-568.
- Duff, W. M. in Johnson, C.A. (2001). A Virtual Expression of Need: An Analysis of E-Mail Reference Questions. *The American Archivist* 64 (Winter 2001), str. 43-60.
- Duff, W. M. in Johnson, C.A. (2002). Accidentally found on purpose: information seeking behavior of historians in archives. *Library Quarterly*, vol. 72, no. 4, str. 472-496. Pridobljeno 31.12.2013 s spletne strani <http://www.jstor.org/stable/40039793>
- Duff, W. M. in Johnson, C.A. (2003). Where is the List with All the Names? Information-Seeking Behavior of Genealogists. *The American Archivist*, vol. 66 (Spring/Summer 2003), str. 79-95.
- Duff, W. M., Dryden J., Limkilde, C., Cherry, J., Bogomazova, E. (2008). Archivists' Views of User-based Evaluation: Benefits, Barriers, and Requirements. *The American Archivist*, vol. 71 (Spring/Summer 2008), str. 144-166.

- Duff, W.M. in Johnson, C.A. (2001). A virtual expression of need: an analysis of e-mail reference questions. *The American Archivist*, Vol. 64, No. 1, pp. 43-60.
- Gagnon-Arguin, L. (1998). Les question de recherche comme materiau d'études des usagers en vue du traitement des archives" (Research queries: An approach to users' study and understanding of treatment of information in archival material). *Archivaria* 46 (Fall 1998), str. 86-102.
- Hamburger, S. (2004). How Researchers Search for Manuscript and Archival Collections. *Journal of Archival Organization* 2, nos. 1-2 (2004), str. 79-102.
- Hinchey in McCausland, S. (1993). Access and Reference. V Ellis, J. (ur.) *Keeping Archives*, 2nd ed. Sydney: Australian Society of Archives.
- Hutchinson, T. (1997). Strategies for Searching Online Finding Aids: A Retrieval Experiment. *Archivaria* 44 (Fall 1997), str. 72-101.
- Johnson, A. (2008). Users, use and context: supporting interaction between users and digital archives. V: L. Craven (ur.), *What are archives? Cultural and theoretical perspectives: a reader* (str. 145-166). Aldershot: Ashgate.
- Joyce, W. J. (1984). Archivists and Research Use. *American Archivist* (Spring 1984), str. 124-133.
- Kim, Jihyun (2004). EAD Encoding and Display: A Content Analysis," *Journal of Archival Organization* 2, no. 3 (2004), str. 41-55.
- Lytle, R. H. (1980). Intellectual Access to Archives: I. Provenance and Content Indexing in Methods of Subject Retrieval. *The American Archivist* 43 (Winter 1980), str. 64-75.
- Maher, W. J. (1986). Use of Users Studies. *Midwestern Archivist* 11 (1986), str. 15-26.
- Novak, M. (2015). *Poročilo o zajetih podatkih v sistemu SIRAnet za obdobje 1.1.2015 do 22.6.2015*. Neobjavljeno.
- O SIRAnet iskalkniku* (2014). Pridobljeno 22.10.2014 s spletne strani <http://www.siranet.si/suchinfo.aspx>.
- Prom, C. J. (2004). User Interactions with Electronic Finding Aids in a Controlled Setting. *The American Archivist* 67 (Fall/Winter 2004), str. 234-268.
- Scheir, W. (2005). First Entry: Report on a Qualitative Exploratory Study of Novice User Experience with Online Finding Aids. *Journal of Archival Organization* 3, no. 4 (2005), str. 49-85.
- Semlič Rajh, Zdenka (2016). Kdor zna iskati, ta najde. Uporabniki in analiza uporabe vzajemne arhivske podatkovne zbirke SIRAnet. V: *Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja, Radenci 2016*, str. 91-112. Maribor: Pokrajinski arhiv.
- Šauperl, A., Fetahagić, H., Vilar, P., Žumer, M., Semlič Rajh, Z., Šabotić, I., Isić, S., Selimović, S., Zulić, O. in Tinjić, A. (2015b). Korisnička pitanja u arhivu: primjer Arhiva Tuzlanskog kantona. Arhivska praksa, letn. 18, str. 302-317. Pridobljeno 30.12.2015 s spletne strani <http://www.arhivtk.ba/ap18.pdf>.
- Šauperl, A., Semlič Rajh, Z. in Knez, D. (2013). Obrada kulturne baštine s aspekta muzeja, arhiva i knjižnica. V Tomašević, N. in Despot, I. 16. *Seminar Arhivi, knjižnice, muzeji: Mogućnosti suradnje u okruženju globalne informacijske infrastrukture: Zbornik radova*, str. 140-166. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo
- Šauperl, A., Vilar, P., Šabotić, I. in Semlič Rajh, Z. (2014a). Uporabnikov pogled na popise arhivskega gradiva v arhivskih informacijskih sistemih. V: Fras, I. in Gostenčnik, N. (ur.). *Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja : referatov z dopolnilnega izobraževanja*. Maribor: Pokrajinski arhiv, str. 171-200. Pridobljeno 30.12.2015 s spletne strani http://www.pokarh-mb.si/uploaded/datoteke/radenci2014/17_sauperl_2014.pdf.
- Šauperl, A., Vilar, P., Žumer, M., Semlič Rajh, Z., Šabotić, I., Isić, S., Selimović, S. (2014b). Teoretski pogled na korisnike arhiva. Arhivska praksa, letn. 17, str. 263-280. Pridobljeno 30.12.2015 s spletne strani <http://www.arhivtk.ba/wp-content/uploads/2014/06/ARHIVSKA-PRAKSA-17.pdf>.
- Šauperl, A., Vilar, P., Žumer, M., Semlič Rajh, Z., Šabotić, I., Isić, S., Selimović, S., Zulić, O. (2015a). Arhivisti o uporabnikih arhiva. V: Fras, I. in Gostenčnik, N. (ur.). *Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja : referatov z dopolnilnega izobraževanja*. Maribor: Pokrajinski arhiv, str. 111-121. Pridobljeno 30.12.2015 s spletne strani Dostupno na: http://www.pokarh-mb.si/uploaded/datoteke/Radenci/radenci2015/111-121_sauperl_2015.pdf.
- Yakel, E. (2004). Encoded Archival Description: Are Finding Aids Boundary Spanner or Barriers for Users? *Journal of Archival Organization* 2, nos. 1-2 (2004), str. 63-77.

Zhou, Xiaomu (2006). Examining Search Functions of EAD Finding Aids Web Sites. *Journal of Archival Organization* 4, nos. 3-4 (2006), str. 99-118.

SUMMARY

Slovenian Regional Archives offer users the access to preserved archival material through online accessible mutual archival database Siranet. This involves a large amount of information in a live environment, constantly changing, revising and updating, including newly created records. Users searching for information in archival databases may rely only on themselves and on their experiences. They cannot rely on the help of archivist, as if they could if researching the traditional paper based finding aids. It is of course necessary to keep in mind that the search can be carried out only for data entered in the database. Until the present time the Slovenian archivists have never carried out any serious research about the users and their needs and behaviour. This question became topical in Slovenian archives only after switching to the description in online accessible. Thus, it has become necessary that we begin to deal with the users of archival information systems. The first such survey of users of archival information systems in Slovenia was presented in 2014. For the first time, in the archival profession in Slovenia and in the region, authors tried to introduce the basic concepts and theories in the field of user behaviour in information systems. We confirmed that the Carol Kuhlthau basic model of information search also applies in an environment of archival information systems, whose specialty is the context. This paper reports on the results of the analyses of online accessible database SIRAnet. The project represents the continuation of the research of users and of the use of archival database started in 2014. Its goal was to determine how many users of our service seeks for primary information for their research and protection of their legal rights directly in the online database SIRAnet. Therefore, we have analysed the Log Viewer of the database Query web server. We tried to answer the following questions: do our users use mostly the full text search or the field search; do the users use the advanced full text search; do our users use the descriptors search; what fields are mostly used in the field search; what are the most used phrases or words; how many searches are conducted; do the users use the ability to filter on archival type or description level and many others.

Typology: 1.01 Original Scientific Article

Submitting date: 10.02.2016

Acceptance date: 20.02.2016